

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПАРАДИГМА У ВИЩІЙ ОСВІТІ

SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING AS A MODERN PEDAGOGICAL PARADIGM IN HIGHER EDUCATION

Стаття розглядає значущість та вплив соціально-емоційного навчання на сучасний освітній процес у закладах вищої освіти України. Соціально-емоційне навчання трактується як педагогічний підхід, спрямований на розвиток навичок управління емоціями, соціальних навичок та міжособистісних відносин студентів, метою якого є створення сприятливої атмосфери та плідного освітнього середовища, в якому студенти можуть ефективно розвивати власні соціальні та емоційні компетентності. Авторка досліджує ключові складові та принципи соціально-емоційного навчання й аналізує його вплив на академічний і особистісний розвиток здобувачів вищої освіти. Визначено, що основні компоненти соціально-емоційного навчання включають: самосвідомість (розуміння власних емоцій, їх джерел та впливу на власні дії та рішення); саморегуляцію (навички управління власними емоціями, контроль імпульсів та адаптація до змін у навколишньому середовищі); соціальну свідомість (розвиток емпатії та розуміння емоцій інших людей, сприяння розвитку ефективної комунікації); співпрацю (навички взаємодії та роботи в групі, розвиток соціальної відповідальності); прийняття усвідомлених рішень (розвиток навичок вибору оптимальних рішень в різних ситуаціях); міжособистісні відносини (побудова та збереження здорових і позитивних відносин з іншими людьми). Зазначено, що соціально-емоційне навчання може бути впроваджене в навчальні програми на різних рівнях освіти з метою підготовки соціально-компетентних, емоційно-стійких фахівців, які з успіхом взаємодіють із оточуючим світом. У статті наголошено на необхідності урізноманітнення освітнього процесу за рахунок впровадження методів активного навчання, імітаційних вправ, рольових ігор, психологічних міні-тренінгів та рефлексивних практик, що сприяють розвитку емпатії, стресостійкості, навичок професійної взаємодії та ефективного спілкування. Стаття може стати у нагоді педагогам, дослідникам та університетському менеджменту, які цікавляться сучасними тенденціями розвитку педагогічних підходів та парадигм. Дослідження в галузі соціально-емоційного навчання допомагають визначити найефективніші методи та стратегії для педагогічного процесу, а також дозволяють адаптувати навчальні програми до змінних потреб здобувачів освіти та сучасного суспільства.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, компетентність, активне навчання, педагогіка, вища освіта.

The article emphasizes the significance and impact of social and emotional learning on the modern educational process in higher education institutions of Ukraine. Social and emotional learning is treated as a pedagogical approach aimed at developing the skills of managing emotions, social skills and interpersonal relationships of students, with the purpose of creating a favourable atmosphere and a fruitful learning environment in which students can effectively develop their own social and emotional competencies. The author examines the key components and principles of social and emotional learning and analyzes its influence on students' academic and personal development in the framework of higher education. It has been determined that the main components of social and emotional learning include: self-awareness (understanding of one's own emotions, their sources and influence on one's actions and decisions); self-regulation (skills to manage one's own emotions, control impulses and adapt to changes in the environment); social awareness (developing empathy and understanding other people's emotions, promoting the development of effective communication); cooperation (skills of interaction and teamwork, development of social responsibility); responsible decision-making (developing the skills of choosing optimal decisions in various situations); interpersonal relationships (building and maintaining healthy and positive relationships with other people). The author mentions that social and emotional learning can be introduced into educational programs at various levels of education in order to train socially competent, emotionally stable professionals who successfully interact with the world around them. The article stresses the need to diversify the educational process through the introduction of active learning methods, simulation exercises, role-playing games, psychological mini-trainings and reflective practices that contribute to the development of empathy, stress resistance, professional interaction skills and effective communication. The article can be useful to teachers, researchers and university management who are interested in modern trends in the development of pedagogical approaches and paradigms. Research in the field of social and emotional learning helps to determine the most effective methods and strategies for the educational process, and also allows adapting educational programs to the changing needs of learners and modern society.

Key words: social and emotional learning, competency, active learning, pedagogy, higher education.

УДК 37.022

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.19>

Панченко В.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді. XXI століття та перехід суспільства на наступний, неоіндустріальний, етап свого розвитку, інформатизація усіх сфер нашого життя поставили перед освітою нові виклики. Світова педагогічна спільнота працює над створенням такої

парадигми освіти, яка б відповідала викликам сьогодення, забезпечувала сталий розвиток людства та водночас залишала в центрі уваги людину, гуманістичні цінності, фізичне та ментальне здоров'я особистості. Одним із сучасних підходів у цьому контексті є соціально-емоційне навчання.

Соціально-емоційне навчання (СЕН) виходить за межі традиційного засвоєння навчального матеріалу, сприяючи формуванню навичок спілкування, розвитку емпатії та критичного мислення, що стає важливою підготовкою для успішного функціонування в сучасному суспільстві. Все більше і більше педагогів визнають, що соціально-емоційне навчання позитивно впливає на встановлення продуктивних міжособистісних відносин, що, в свою чергу, підтримує розвиток безпечного освітнього середовища та покращує психоемоційний стан здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками соціально-емоційне навчання привертає увагу дослідників як за кордоном, так і в Україні. Н. Дужик досліджувала основні поняття соціально-емоційного навчання, його завдання та вплив на систему сучасних педагогічних знань. К. Колін, Дж. Дурлак, К. Домітровіч, Р. Вайсберг, Т. Гуллотте займалися вивченням компетентностей, покладених в основу СЕН. Перспективи та можливості реалізації соціально-емоційного навчання у своїх роботах розглядали Л. Гриневич, Т. Дрожжина, О. Глоба, а вивченням стратегій інтеграції соціально-емоційного контенту в процес викладання англійської мови стали фокусом досліджень Н. Йодер, Т. Модден-Дента, Д. Олівера, Л. Пентон-Херрери, Х. Торреса, С. Рімм-Кауфмена та інших. Такі вчені як М. Андерсон, Л. Клименко, І. Фархах, А. Юстікаріні, Ш. Сафітрі, Дж. Дурлак, К. Домітрович, Р. Вейсберг акцентували свою увагу на вивчені ролі викладача у психосоціалній підтримці студентів на заняттях англійської мови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на зростаючу популярність концепції соціально-емоційного навчання та численні дослідження, що доводять позитивні результати впровадження його елементів на всіх рівнях здобуття освіти як у практиці вітчизняних педагогів, так і у закордонних закладах освіти, вважаємо за доцільне детальніше розглянути особливості соціально-емоційного навчання в контексті підготовки здобувачів вищої освіти в Україні.

Мета статті – проаналізувати місце соціально-емоційного навчання в рамках підготовки здобувачів в українських закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Структура соціально-емоційного навчання заснована на інноваційних рішеннях та підходах, а також на інших освітніх ініціативах, спрямованих на впровадження комплексного підходу до освіти. СЕН включає процеси, які допомагають здобувачам засвоювати й ефективно застосовувати знання та навички, необхідні для розуміння власних емоцій та керування ними, відчуття та прояв емпатії до інших, встановлення й досягнення позитивних цілей, розвитку та підтримки позитивних взаємин і прийняття відповідальних рішень. Все це

з метою того, щоб бути самодостатнім, управляти взаєминами з іншими людьми й ефективно працювати. Таке навчання враховує індивідуальні потреби здобувачів освіти, їх можливості та особливості, сприяє розвитку їхньої емоційної сфери, соціальних навичок та міжособистісної взаємодії. Воно допомагає вибудовувати ефективні комунікативні стратегії, вільно виражати думки та емоції, а також розвиває самооцінку та віру у власні можливості.

Соціально-емоційне навчання з 1990-х років є невід'ємною частиною глобальної освіти, що допомагає здобувачам досягти успіху в академічній сфері, кар'єрі, житті та базується на провідних наукових даних [3].

Н. Дужик зазначає, що соціально-емоційне навчання – це підхід до навчання, який зосереджується на розвитку навичок учнів, що впливають на самосвідомість, уміння комунікувати, управляти емоціями, співпереживати собі й іншим та приймати зважені рішення [1]. Акцент на соціально-емоційному навчанні у закладах вищої освіти відображає усвідомлення важливості готовності студентів до міжкультурного взаємодії та участі в різноманітних комунікативних ситуаціях. СЕН підсилює підготовку студентів до більш глибокого розуміння себе та оточуючого світу, що є важливим елементом повноцінного і гармонійного особистісного розвитку.

У сучасному світі зростає роль соціально-емоційної компетентності як однієї з ключових складових успішного особистісного розвитку. У контексті навчання англійської мови це набуває особливої актуальності, оскільки мова є інструментом комунікації, що передбачає вміння ефективно виражати власні емоції, розвивати ідентичність та досягати особистих і колективних цілей.

Чимало наукових доробок останніх років присвячено типології компетентностей, які є основою для моделі СЕН. Такі дослідники як, К. Колін, Дж. Дурлак, К. Домітровіч, Р. Вайсберг, Т. Гуллотте визначили п'ять основних компетентностей, розвиток яких передбачений у програмах для різних освітніх рівнів [5, 6, 8]. Ці компетентності включають самосвідомість, самокерування, відповідальне прийняття рішень, соціальну свідомість і навички установки та підтримки взаємовідносин. Ці компетентності взаємодіють і доповнюють одна одну, створюючи повноцінний набір навичок, необхідних для успішного соціально-емоційного функціонування в освітньому та професійному середовищі. Процес соціально-емоційного навчання допомагає студентам розвивати ці компетентності, щоб легше адаптуватися до змін, досягати особистих та професійних цілей та будувати здорові міжособистісні відносини.

Компетентності, що розглядаються у рамках СЕН, є фундаментальними навичками, які

охоплюють майже всі аспекти людського життя. СЕН надає освітянам, учням, сім'ям, різним спільнотам необхідні стратегії та практики для ефектної підготовки до «життєвих випробувань», а не просто життя, спрямованого на здобуття оціно [1]. Компетентності СЕН включають основні навички здорового способу життя, активної громадянської позиції, академічного та соціального успіху в навчанні та позакласній діяльності. Методику соціально-емоційного навчання часто описують як «відсутній елемент» [2], оскільки це сфера освіти, яка нерозривно пов'язана з академічними досягненнями, але дотепер не мала відповідного чіткого місця в освітніх програмах.

Організація Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) [7] виокремлює п'ять основних компетентностей, які можна застосовувати як під час занять, так і в позакласній діяльності:

1. Самосвідомість: здатність розуміти власні емоції, думки, цінності й те, як вони впливають на поведінку в різних контекстах. Це включає в себе здатність визнавати свої сильні, слабкі сторони, а також такі особливості, як:

- інтеграція особистої та соціальної ідентичностей;
- виявлення особистих, культурних і мовних цінностей;
- визначення своїх емоцій;
- демонстрація чесності та порядності;
- зв'язок почуттів, цінностей і думок;
- спрямованість на самоефективність;
- усвідомлення необхідності саморозвитку;
- розвиток інтересів і цілеспрямованості.

2. Самоконтроль: здатність ефективно керувати своїми емоціями, думками та поведінкою в різних ситуаціях, досягати цілей і прагнень, що включає в себе такі уміння як:

- управління своїми емоціями;
- визначення та використання стратегій управління стресом;
- прояв самодисципліни та самомотивації;
- постановка особистих і колективних цілей;
- використання планових та організаційних навичок;

3. Соціальна свідомість: здатність поставити себе на місце іншої людини, яка може мати інше походження чи культуру, ніж та, з якою ви виростили, діяти з емпатією та дотримуватися етичних норм у соціумі, а також:

- прийняття точки зору інших;
- визнання сильних сторін інших;
- демонстрація емпатії та співчуття;
- прояв турботи про почуття інших;
- розуміння і вираження подяки;
- сприйняття розмаїття соціальних норм;

– розпізнавання ситуаційних вимог і можливостей;

– розуміння впливу організацій і систем на поведінку.

4. Навички взаємодії з оточуючими, тобто здатність будувати та підтримувати здорові стосунки з людьми різного походження. Ця компетентність зосереджена на взаємодії з навколишнім світом та включає в себе такі аспекти, як:

- ефективне спілкування;
- розвиток позитивних стосунків;
- демонстрація культурної компетентності;
- практика командної роботи та спільного вирішення проблем;
- конструктивне вирішення конфліктів;
- протистояння негативному соціальному тиску;
- прояв лідерства в групах;
- пошук або пропозиція підтримки та допомоги, коли це необхідно;
- відстоювання прав інших.

5. Прийняття відповідальних рішень: вибір того, як діяти чи реагувати на ситуацію, відповідно до певних правил поведінки, таких як етика, безпека, зважування наслідків і благополуччя інших, а також вас самого. Ця компетентність включає такі навички:

- демонстрація допитливості та відкритості;
- уміння робити обґрунтоване судження після аналізу інформації, даних і фактів;
- виявлення рішень особистих і соціальних проблем;
- передбачення та оцінка наслідків своїх дій;
- визнання того, наскільки навички критичного мислення корисні як у закладі освіти, так і поза ним;
- роздуми про свою роль у сприянні особистому, сімейному та спільному добробуту;
- оцінка особистого, міжособистісного, громадського та інституційного впливу.

НУШ трактує програму соціально-емоційного навчання як систему відповідних вправ, які можна інтегрувати в заняття [4]. В контексті вищої школи СЕН також може бути впроваджене через систему відповідних вправ та діяльностей, спрямованих на розвиток соціальних та емоційних навичок у студентів. Варто зазначити імітаційні вправи та проєкти, які дозволяють взаємодіяти в групі, наприклад, імітуючи ймовірні ситуації, в тому числі конфліктні, з майбутньої професійної діяльності, що допомагає студентам розвивати комунікаційні вміння та навички командної роботи. В рамках семінарських, практичних чи навіть лекційних занять варто знайти місце для психологічних міні-тренінгів з емоційного інтелекту, медитації та релаксації, формування групової культури, що сприятимуть створенню атмосфери взаємодопомоги в групі, допоможуть студентам навчитися висловлювати свої думки та почуття відкрито та

впевнено, управляти своєю емоційною стійкістю, читати та реагувати на емоції інших людей.

СЕН наголошує на використанні активного навчання – виявленні загальних навичок, які є спільними для різних частин навчальної програми, а також контекстів, в яких ці навички можна практикувати для розвитку позитивного життєвого підходу, поведінки і мислення. Викладачеві варто створювати завдання, які вимагають обміну ідеями, уважності до ідей інших, взаємодії та можуть бути вирішені лише через активну співпрацю всієї групи. На початку семестру можна запропонувати здобувачам скласти план свого особистого та професійного розвитку, визначити свої цілі та способи їх досягнення як в контексті певної дисципліни в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Отже, зважаючи на сучасні вимоги суспільства до особистості, виникає необхідність використання ефективних та інноваційних підходів до навчання, які б враховували не лише когнітивні аспекти, але й соціально-емоційну сферу здобувачів освіти. Використання елементів соціально-емоційного навчання стає актуальним і перспективним для підвищення якості освіти та розвитку відповідних компетентностей здобувачів на всіх рівнях здобуття освіти. Однак, важливо також враховувати індивідуальні відмінності студентів та адаптувати підходи до їхніх потреб. Успішна реалізація концепцій соціально-емоційного навчання вимагає підтримки університетського менеджменту, адекватних ресурсів та постійного оновлення педагогічних методик.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27. Т 2. С. 186–192.
2. Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / Гриневич Л. та ін.; за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.
3. Соціально-емоційне та етичне навчання. *EdCampUkraine* : веб-сайт. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/> (дата звернення: 21.11.2023).
4. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. НУШ: *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuje/> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Conley, Colleen S. SEL in Higher Education. *Handbook of Social and Emotional Learning: Research and Practice*. New York : The Guilford Press, 2015. P. 197–212.
6. Durlak J. A., Domitrovich C. E., Weissberg R. P., Gullotta T. P. Social and Emotional Learning: Past, present, and future. *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*. New York : The Guilford Press, 2015. P. 3–19.
7. Fundamentals of SEL. CASEL : web-site. URL : <https://casel.org/fundamentals-of-sel/> (дата звернення: 21.11.2023).
8. What is Social Emotional Learning (SEL): Why It Matters. *National University* : web-site. URL : <https://www.nu.edu/blog/social-emotional-learning-sel-why-it-matters-for-educators/> (дата звернення: 19.11.2023).